

in this direction. Hypothesis about the relation of creation and use of codes according to the fundamental oppositions of human evaluations and related properties are expressed and proved.

Key words: *code, sociology of code, software, language, morals, safety, danger, defense, attack, truth, false, true, lies, sacred, profane.*

УДК 316.347

В. І. Крячко

СПРОБА СОЦІОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ФЕНОМЕНА ЕТНІЧНІСТЬ

Стаття присвячена дослідженню феномена етнічність з акцентом на соціологічному осмисленні останнього. Проаналізовано основні визначення поняття «етнічність» у соціологічному ракурсі та представлена авторська теоретична модель функціонування етнічності, в якій подано основні її складові у формі визначень та атрибутивних пояснень з опертям на тезу про існування двох вимірів етнічності: територіального та егрегоріального.

Ключові слова: *етнічність, соціологія, група, соціальний простір, соціальні процеси, взаємодія.*

Актуальність дослідження даної проблематики пов'язана із надзвичайно цікавим, до деякої міри складним, інтенсивно представленим у сучасному інформаційно-комунікаційному міжкультурному просторі феноменом етнічності. Як було показано у попередніх роботах дослідників, етнічністю просякнуті соціальні поля, соціальні структури соціальних систем. Тому в епоху глобалізації, вивчення етнічності стає надзвичайно актуальним, адже вона, на думку польського вченого Лешека Корпоровіча, є джерелом (причиною) виникнення антиглобалізаційних тенденцій (антитенденцій штучного суспільного конгломерату). А на думку Леокадії Дробіжевої та інших вчених, етнічність не тільки не втрачає свого значення (як деякі сучасні дослідники зазначають) в умовах глобалізації, а що сама глобалізація може стимулювати етнічність, що зникнення етнічності в умовах глобалізації – скоріше «міф», ніж реальність [1, 431]. Адже ряд останніх публікацій західних вчених стверджували не тільки те, що етнічний націоналізм «далекий від смерті»,

але показували, як політики успішно використовують етнічні почуття для політичної мобілізації, особливо у зв'язку з антиіммігрантськими настроями [5].

Етнічність пов'язана із налагодженням міжкультурного діалогу в рамках міжнародних конфліктів, міграціями, міжкультурною комунікацією, міжнародними інформаційними каналами та багатьма іншими феноменами, які цікавлять міжнародну спільноту, тому дослідження етнічності у соціологічному ракурсі є надзвичайно актуальним.

Отже, *проблема даного наукового дослідження* полягає у суперечливості соціальних процесів, у яких задіяна етнічність, а також у присутності теоретичного дифіциту розробок нових соціологічних теорій етнічності та недостатній представленості у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі відповідних сучасних теоретичних напрацювань, присвячених соціологічній концептуалізації етнічності для розробки моделей подолання цих суперечностей.

Основою дослідження є концептуально-теоретичні напрацювання дослідників етнічності: Фредеріка Барта, Юліана Бромлея, Георга Бруннера, Домініка Буше, Натана Глейзера, Фрідріха Гекмана, Леокадії Дробіжевої, Володимира Євтуха, Лешека Корпоровіча, Фреда Ріггса, Пітера Роуза, Ентоні Сміта, Валерія Тішкова, Джошуа Фішмана, Річарда Шермерхорна тощо.

Метою статті є аналіз поняття «етнічність» у соціологічному ракурсі.

Виклад основного матеріалу. Хоча термін «етнічність» має своє коріння в грецькому терміні *ethnos/ethnikos* (етнос/етнікос), який зазвичай використовувався для опису язичників, тобто не греків, а пізніше – не євреїв чи не християн, другого сорту народів, його академічне і народне використання є досить сучасним. Термін «етнічність» ввів у науковий обіг американський соціолог Д.Рісмен у 1953 році, а більш широке застосування цей термін отримав тільки протягом 1960-х та 1970-х років [12]. Початок фундаментальних розробок концепцій етнічності пов'язується з прізвищами двох видатних американських соціологів Натана Глейзера та Деніеля Мойнігена, зокрема, з появою у 1963 р. їх відомої роботи «Поза плавильним казаном». Пізніше, як слушно зауважує професор Карлтонського університету (Канада) Джон Меньоні, більшість

вчених почали вживати терміни «етнічність», «нація», «етнічна група», «етнічна ідентичність» та інші як синоніми, а відповідні концепції, зокрема, «етнічності» та «етнічної групи» вважати концепціями-близнюками». Прикладом такого підходу може служити визначення етнічності, яке дає Еліс Кешмор, автор і упорядниці поширеного на Заході «Словника расових і етнічних відносин». Термін «етнічність», зазначає вона, «вживається до народу або нації, а також групи людей, які свідомі свого спільного походження та спільних інтересів. Вони намагаються об'єднатись разом для того, щоб підкреслити свою єдність, або спільну ідентичність як засіб виживання». Однією з особливостей етнічності є те, що вона «може бути бажаною або недоречною». Такої ж думки дотримується й інший американський дослідник Дж.Уїлсон, який наголошує, що етнічності – це, передусім, «групи за інтересами» (interest groups), тобто групи, об'єднані спільними економічними, екологічними, політичними й іншими інтересами і цілями [3, 107].

Проте, як зазначає Бартлетт [9, 39-40], термін «етнічність» у поодиноких випадках застосовувався задовго до 1950-х років та стосувався тільки «язичництва», як у наступній цитаті з 1782 року: «З кучерявої піни знаменитих Егейських хвиль, давні язичники уявляли собі Венеру як ідолопоклонницю» [15, 12]. Тим не менше, з моменту впровадження терміну, етнічність залишається досить делікатним поняттям в соціології.

Хоча термін «етнічність» був створений для того, щоб надати значення специфічній формі культурних відмінностей, він має різні значення. У той час як англо-американська наукова спільнота прийняла «етнічність» головним чином як заміник для меншинних груп у більшому суспільстві держави-нації, в Європі вживають термін «етнічність» як синонім до державності, що історично визначена походженням чи територією.

Наприклад, Р.Шермерхорн (1970) визначає етнічу групу як «колективність (спільність) у більшому суспільстві, що має реальних чи припустимих спільних предків, пам'ять (спогади) про спільне історичне минуле і культурний фокус на одному або декількох символічних елементах (етнічних маркерах), що визначаються як втілення (уособлення) їх народності» [15, 12]. Прикладами таких маркерів можуть бути норми взаємовідносин в суспільстві, конфесійна приналежність, розміщення у

просторі і його сприйняття, символна атрибутика (кольористість етнічних атрибутів, емблеми, тотеми, стяги, одяг, оформлення місця проживання та ін.), мовні особливості, племінний склад, національність, фенотипічні ознаки, спільність самосвідомості членів групи та ін., а також комбінації вищезгаданого).

Продовжуючи експлікацію порівняння етнічності з етнічною групою, доцільно навести визначення з Міжнародної енциклопедії соціальних наук, яка детермінує етнічну групу як «окрему категорію населення в більшому суспільстві, культура якої зазвичай відрізняється від його власної» [13, 167]. А у Словнику понять з культурної антропології подано таке визначення: «Етнічність – існування культурно відмінних (окремих) груп у суспільстві які обстоюють унікальну ідентичність на базисі спільних традицій і відмінних соціальних маркерів, таких як спільна мова, релігія чи економічна спеціалізація» [16, 94]. В той же час, існує твердження про те, що обидві традиції (Європейська та Північноамериканська) поділяють спільну мету замінити популярне, але сильно скомпрометоване нацистами поняття «раса», тобто існують спроби раціоналізувати концепт «етнічність», взаємозаміняючи поняття «раса» і «етнічність» у публічних наукових дискурсах. У цьому контексті доцільно зазначити, що, на нашу думку, концепти «раса» та «етнічність» пов'язані, але не тотожні, адже це різні категорії у соціологічному аналізі.

Варто зазначити, що розпад колоніального світу у 1950-х і 1960-х роках спричинив ще більшу плутанину у питаннях «раси», культури і етнічності. Батьківщини колишніх європейських колонізаторів стали заселяти нові, постколоніальні емігранти, які видимо відрізняються. Слідуючи консолідації Північноамериканського публічного та законодавчого дискурсів, ці групи почали визначати як «етнічні», одночасно захищаючи існуючі дефініції історичної етнічності за походженням чи територією (тобто валлійці, фламандці, валлонці тощо) та додаючи нове визначення етнічності як іммігрантської меншини (тобто пакистанці, Західні індуси, шріланкійці тощо). Пізніше розпад СРСР вздовж «етнічних» ліній і виникнення політик «етнічних чисток» на Балканах і Кавказі надалі ускладнили визначення поняття «етнічність». Разом із війнами на колишньому Югославському ґрунті, значна частина

масс-медіа висвітлюючи етнічні конфлікти здегенерували термін «етнічний» до синонімів «племінний», «варварський», «відсталий» [15, 2].

Зауважимо, що все більший приплив осіб, які шукають притулку, біженців та економічних мігрантів до Західної Європи, Північної Америки і Австралії, які не обов'язково виражають видимі чи значні фізичні, культурні та релігійні відмінності щодо приймаючого населення, разом з їх невизначеним правовим статусом (тобто, в очікуванні рішення про надання притулку), відніс термін «етнічний» до квазі-законодавчої сфери. У цьому контексті термін «етнічність» часто відноситься знову ж таки до не громадян, які населяють «нашу землю», так само як це було у часи давньої Греції та Іудеї, тобто, до людей другого сорту.

Як видно із поданого вище матеріалу, термін «етнічність» вміщує різноманітність значень, тому для того, щоб мінімізувати не чітку визначеність концепту етнічність, наведемо ще кілька основних визначень «етнічності» у науковому просторі з метою подальшої концептуалізації та кристалізації структури розуміння цього поняття в соціологічному ракурсі.

Зазначимо, що одна з перших спроб визначення поняття «етнічність» була здійснена у редакційній статті першого номеру журналу «Етнічність», який почав виходити у Нью-Йорку з 1974 р., де було подано визначення етнічності у вузькому смислі, яке і досі залишається одним з найбільш вдалих за своєю глибиною і точністю. «Термін «етнічність», – наголошував журнал, – стосується поєднання багатьох рис або компонентів, що належать до природи будь-якої етнічної групи. Таким чином, етнічність – це сукупність спільних цінностей, вірувань, норм, смаків, самосвідомості, усвідомлення спорідненості в групі, спільної групової пам'яті та лояльності, певних структурних взаємовідносин в середині групи та стремління до продовження існування» [3, 108]. Тобто етнічність – це сукупність характерних рис або компонентів, які притаманні етнічним групам, що знову ж наближає нас до порівняння етнічності із конкретним етносоціальним суб'єктом (етнічною спільнотою) – етнічною групою, а також відкриває можливості для дослідження їх за допомогою етносоціологічних методів.

Зрозуміло, що внаслідок пошуків адекватного пояснення такого складного феномена як етнічність, виникають різні підходи вчених: одні

дослідники розглядають «етнічність» у кореляції з індивідуальною та груповою ідентичністю, другі – як особливу форму буття етнічних спільнот, треті – як конкретні риси, що експлікуються лише у порівнянні з рисами інших етнічних спільнот у соціальній (міжетнічній) взаємодії, четверті – у ракурсі наявності протиставлення «ми – вони».

Проаналізувавши основні роботи Українських етнологів та етносоціологів, можна констатувати, що в основному вони виходять з того, що кожен етнос характеризується сукупністю обов'язкових рис і ознак, які разом становлять сутність поняття «етнічність».

На приклад, за визначенням Володимира Євтуха етнічність (від грецьк. *ethnos* – народ, плем'я) – термін, який відтворює якісні характеристики людини або групи людей, пов'язані з їх етнічним походженням і які виявляються у побуті, культурі, поведінці, й в цілому, у ментальності, підтверджуючи це походження та вирізняючи їх з-поміж інших. Часто-густо термін вживається також для означення етнічної спільноти, мовної й культурної самобутності групи людей. В. Євтух у довіднику подає 33 види етнічності, що показує її проникність у різні соціальні поля [2, 104]. Тобто етнічність – це сукупність (набір) властивостей, притаманних людині (соціальному суб'єкту) чи групі людей (соціальній спільноті як соціальному суб'єкту), вроджених та набутих в процесі їх життєдіяльності, які є експліцитними чи імпліцитними атрибутами ідентичності та ментальності останніх і проявляються у взаємодії з іншими людьми.

У роботах Миколи Махнія зазначено, що етнічність – це такі збережені і передавані з покоління в покоління звички, від яких людина неспроможна відмовитись, але може внести до них певні корективи [4]. Це означає, що етнічність може сприйматись як така своєрідна характеристика особистості, як такі відчуття її належності до певної людської спільноти, які формуються на основі генетичної і соціальної єдності етносів і проявляються у порівнянні «нас» з «не нами».

З вищенаписаного стає зрозуміло, що термін «етнічність» полісемантичний та включає як групову чи індивідуальну самоідентифікацію, так і сукупність обов'язкових рис і ознак. Отже, етнічність – це цілісна складна система відносин, що поєднує носіїв етнічних рис з їх етнічним середовищем [4].

Для проникнення в сутність взаємодії компонентів феномена етнічність доречно розглянути твердження відомого українського етнолога Анатолія Пономарьова, особливо у тому моменті, де він говорить про те, що етнічність – категорія синкретична (неподільна), тобто цілісна. Але для соціологічного аналізу ми її розкладаємо на певні елементи для того, щоб глибше проникнути у сутність різних аспектів етнічності, яка означає складну систему суспільних відносин, що зв'язує особу як носія етнічних ознак (етнофора) з її етнічним середовищем: родиною, сусідством, громадою, етнічною групою, нацією чи суспільством загалом. Інакше кажучи, етнічність – це вся багатобарвність культурної картини народу або народонаселення держави. Дещо дискусійною, однак, залишається теза про біосоціальну природу етнічності, принаймні в тому вигляді, як її розуміли Ван ден Берг або Лев Гумільов. Вони тлумачили етнічність як «розширену форму спорідненого відбору та зв'язку», як своєрідний імпульс, закладений у генетичному кодї ще на ранній стадії людської еволюції, коли цей імпульс потрібний був для розпізнання членів своєї спорідненої групи або свого роду. Еволюція людських спільностей зумовила еволюціонування також імпульсу: на родовій стадії він був способом індивідуального виживання; на стадії формування етносу («етносоціального організму») – способом кодування етнічної культури, власне, способом виживання етносу; на етапі становлення нації як вищого типу етносу – засобом прилучення до національно-державних цінностей, тобто засобом творення національної держави. А втім, етнокультурно одноманітних і поготові етнічно гомогенних народів і суспільств практично не буває. Таким чином можна говорити лише про ступінь етнічності, але не про її відсутність, бо ж етнічність визначається логікою внутрішнього її розвитку, підсилюючись розмаїттям природних та історичних умов [6].

Для етносоціології важливим, на нашу думку, є той факт, що з метою емпіричного вивчення феномена, окремі дослідники пропонують розглядати етнічність через ряд індикаторів, що стосується двох рівнів етнічності – індивідуального та колективного, та двох аспектів – суб'єктивного та об'єктивного [14]. Такий підхід, на нашу думку, може виявитися надзвичайно продуктивним у визначенні критеріїв соціологічного виміру етнічності. І знову ж таки виявляється важливість

об'єктивного та суб'єктивного підходів в оцінці етнічних процесів. Об'єктивний аспект стосується тих процесів етнічності, що можуть бути помічені шляхом прямого спостереження. До них відносять наявність родових зв'язків, спільне походження, типові прояви поведінки тощо. Суб'єктивний же аспект етнічності стосується цінностей, ставлення, поглядів членів спільноти і значення яких може бути проінтерпретованим у контексті процесу комунікації.

У цьому контексті варто зазначити, що канадський дослідник Всеволод Ісаїв виділяє чотири головних напрямки та декілька підходів до розуміння етнічності, серед яких називає такі: 1) етнічність як "примордіальний" феномен, 2) етнічність як епіфеномен, 3) етнічність як ситуаційний феномен, та 4) етнічність як суб'єктивний феномен [14, 410]. А російський соціолог Н.Скворцов виокремлює чотири найбільш впливові теоретичні напрямки до соціологічного розуміння етнічності. З одного боку неомарксизм та теорії ресурсної конкуренції, що предметом аналізу мають вивчення соціальних структур та інститутів. З іншого, символічний інтеракціоналізм та теорії раціонального вибору, що наголошують на вивченні соціальної дії [7, 21-31].

Для пошуків соціологічної концептуалізації етнічності цікавим та важливим є підхід норвезького вченого Ф.Барта (вже згадуваного вище), який так визначав і пояснював етнічність: це не «володіння» культурними характеристиками, які вирізняють соціальні групи, а це радше соціальна інтеракція з іншими групами, що робить цю різницю можливою, видимою і соціально значущою [15, 3]. За Ф.Бартом, «критичним фокусом дослідження з цієї точки зору стає етнічний кордон, який визначає групу, а не культурне наповнення, яке вона включає в себе» [8, 15]. Тобто, це означає, що різниця виявляється і відчувається через інтеракцію з іншими етнічностями (українська експлікується і стає культурно і політично значущою тільки через зустріч із російською, польською, білоруською тощо). У цьому ракурсі етнічність – (само)ідентифікативна егрегоріальна інформаційна система конкретних ознак, рис, властивостей та параметрів соціальних суб'єктів, динамічна мультикодова структура, програма з можливістю конструювання, реконструювання, програмування та перепрограмування, яка есплікується (виявляється) в інтеракції з іншими людьми (соціальними суб'єктами).

Таким чином, фокус у вивченні етнічних відмінностей змістився після напрацювань Ф.Барта із дослідження вмісту етнічності (етнічної групи) (тобто структури мови, особливостей одягу, природи харчових звичок) до дослідження етнічних кордонів і соціальної інтеракції. Етнічні кордони у цьому контексті можна пояснити передусім як продукт соціальної дії, у процесі якої соціальний контакт з іншими призводить до визначення і категоризації «нас» і «їх». Тут доречне твердження Т.Еріксена про те, що «групові ідентичності повинні завжди визначатись у відношенні до тих, якими вони не є – тобто у відношенні до не членів групи» [11, 10]. Тому етнічність, на думку автора, можна порівняти із конкретною емністю (посудиною) інформаційних даних, кодів, яка окреслена конкретними етнічними кордонами та має власну етноконцентрацію у соціальному просторі (територіальному та інформаційному). На нашу думку, етноконцентрація – зосередження етносоціальних суб'єктів (представників конкретної етнічності) у конкретному просторі. Вважаємо, що етноконцентрацію можна вимірювати за допомогою соціодіагностики та етносоціологічних методів (соціологічних опитувань, (етно)соціодіагностичних шкал, статистичними, аналітичними, моніторинговими та іншими методами). Дані про етноконцентрацію, таким чином, допоможуть у дослідженні конкретної етнічності (етнічної групи), створюючи можливість для цілісного бачення зосередженості окремо взятої етнічності та розуміння функціонування останньої у конкретному соціальному просторі, а також надасть інформацію про переважання (домінування) тої чи іншої етнічності у конкретній соціальній системі. Соціодіагностика процесу етноконцентрації може допомогти також у залагодженні міжетнічних конфліктів, адже, на думку автора, збільшення концентрації представників однієї етнічності у зоні конфлікту створює додаткові можливості для етносоціальної синергії, що може призвести до більшої впевненості у своїх силах порівняно із попередньою ситуацією і таким чином сприяти активізації воєнних чи міжособних соціальних дій.

Взагалі, дослідження Ф.Барта встановили фундамент для розуміння етнічності більше в універсалістських, ніж у партикуляристських рамках. Адже, якщо культура і соціальні групи виникають тільки через взаємодію з іншими, то етнічність не може бути зведена до тільки меншинних груп.

Тому, як справедливо зазначають Р.Дженкінс (1997) та В.Ісаїв (2000), ми не можемо досліджувати меншинні етнічні групи без одночасного дослідження етнічності більшості [15, 3]. Зауважимо, що домінантна парадигма модернізму у соціології періоду після II Світової Війни традиційно висвітлювала етнічність як обмежений спадок з минулого, який з великою вірогідністю зникне у зв'язку з інтенсивною індустріалізацією, урбанізацією, всесвітніми національними освітніми системами і модернізацією. Тому етнічна різниця (етнічні відмінності) розумілась радше вузько партикулярно. З іншого боку, навіть рішуча критика парадигми модернізму підтримувала цей партикулярний погляд на етнічність. Адже намагаючись дискредитувати положення модернізації заохочуючи ренесанс етнічності у 70-х і 80-х роках в Америці, вчені того часу разом з цим обмежували етнічність до меншинних груп. Їх аргумент про те, що «пробудження етнічностей» ставить під сумнів концепцію «плавильного казана» є дефектним і захищає партикулярне розуміння етнічності. Проте, якщо етнічність розуміти універсалистично у ракурсі соціальної інтеракції, підтримання культури та кордону, то це означає, що не існує культурно і політично свідомої соціальної групи, яка здатна подати правдоподібні факти про спільне походження без застосування тої чи тої концепції етнічності. Іншими словами, скільки існують соціальна дія і культурні маркери (релігія, мова, походження), стільки буде існувати етнічність. Адже етнічність не є річчю чи власністю окремої (партикулярної) групи; це – соціальне відношення, у якому соціальні актори осягають (усвідомлюють) себе і усвідомлюються іншими як культурно відмінні (окремі) спільноти [15, 4].

На думку С.Малесевича, не зважаючи на її очевидну різноманітність, етнічність є в кінцевому рахунку політизованою культурою. Він вважає, що як соціологи, ми не вивчаємо поведінку етнічних груп просто для виявлення множини культурних відмінностей, які включають групові відносини. Нам стає цікаво тільки тоді, коли ту чи іншу культурну відмінність мобілізують для політичних цілей, коли соціальні актори через процес соціальної дії подають факти про спільне походження реагуючи на змінний соціальний простір. Культурна різниця як і етнічна різниця соціологічно доречна, тільки коли вона активна, мобілізована та

динамічна. Тому очевидним є той факт, що етнічність, як і всі інші аспекти соціальних відносин, є для більшої частини вчених динамічною і мобільною (мінливою, рухомою, несталою) силою [15, 4]. З цього можна зробити висновок про те, що етнічність відіграє активну роль у політиці, тому соціодіагностика етнічних процесів потрібна, адже вона може сприяти не тільки адекватному розумінню етносоціальної та політичної ситуації в соціальній системі, а і залагодженню міжетнічних та етнополітичних конфліктів.

У цьому контексті особливої ваги набирає визначення поняття «етнічність», яке дає американський етносоціолог Вернер Соллорс. На його думку, «етнічність» – це не річ, а процес», процес визначення індивідуальної та/чи групової ідентичності, розуміння етнічної приналежності, що замінює видимі, конкретні спільноти і який може мобілізувати людей [3, 108]. Тут одразу варто зазначити, що одним із призначень соціодіагностики є діагностування динаміки соціальних процесів за допомогою конкретних соціодіагностичних інструментів (алгоритмів та технологій ідентифікації станів соціальних суб'єктів).

У контексті викладу матеріалу, на думку автора, доречно також згадати твердження американського соціолога Р.Коллінса про те, що «етнічність є заплутаним предметом обговорення (темою), адже історичні процеси, які продукують її є заплутаними. Отже наші аналітичні проблеми походять від факту, що етнічність є завжди спотвореним (викривленим, перекрученим) концептом, спробою нав'язування (введення) чистої категорії у соціальну реальність, яка зовсім не є чистою» [10, 78].

Враховуючи вищезазначені ідеї та напрацювання дослідників етнічності, нижче автор хотів би представити власну теоретичну модель функціонування етнічності як системи, яка може допомогти прояснити феномен етнічність у соціологічному ракурсі, і яка не є остаточно викристалізованою та може потребувати подальшої наукової рефлексії і уточнень, враховуючи змінність етносоціальних процесів:

Для розуміння та пояснення моделі спочатку автор пропонує введення у науковий обіг двох вимірів етнічності: територіальний (просторовий) та егрегоріальний (ефірний, когнітивний, інформаційно-ментальний). Нижче подано складові етнічності:

Ядро етнічності – практично (майже) незмінна структура етнічності, ідентичність етнічності, центр етнічності. В егрегоріальному вимірі в ядрі етнічності знаходяться основні, базові етнокоди та етнопрограми розвитку та функціонування етнічності. Воно є практично незмінним до повного зникнення етнічності, а при її зникненні ядро потрапляє у структури колективного безсвідомого, з яким частково теж взаємодіє при життєдіяльності етнічності у соціальному просторі. У територіальному відношенні ядро етнічності характеризується найбільшою етноконцентрацією (етносоціальних суб'єктів). В загальному ядро етнічності характеризується етносоціальною синергією.

Базові маркери етнічності – система етнічних ознак, параметрів, властивостей, характеристик етносоціальних суб'єктів, яка слугує самоототожненню (самоідентифікації) індивідів із конкретною цілісною автопойетичною структурою, елементи якої заковані в батьківській мові, ритуальних діях і референтних взірцях. Вони також являють собою певні стереотипні форми внутрішніх структурування світу і регуляції діяльності (поведінки, соціальної дії, мислення) та передаються новому члену етнічної спільноти у процесі комунікації з еталонними членами соціуму (батьки, вчителі, образи людей, пов'язаних з референтними групами і т. п.).

Етнічний фільтр – егрегоріальна когнітивна структура, своєрідна етнокодова програма, пов'язана із ядром етнічності та базовими маркерами етнічності, яка пропускає або затримує інформацію, що надходить від інших етнічностей в процесі інтеракції (міжетнічної взаємодії, комунікації) у соціальному просторі та потрапляє чи не потрапляє до ядра етнічності з подальшим її прийняттям чи відторгненням.

Етнічний кордон – умовне позначення меж функціонування етнічності та контактної зони інтеракційно-інформаційного взаємообміну з іншими етнічностями.

Силове поле етнічності – обмежений етнічним кордоном простір функціонування етнічності (етнічної системи), в структурі якого діє етногравітація (властивість етносоціальних суб'єктів взаємно притягатися; тяжіння до ядра центромісця функціонування етнічності). Тому віддаленість етносоціальних суб'єктів від ядра етнічності корелює із

зменшення сили притягання та послабленням етноконцентрації в системі етнічності, в наслідок чого зменшується соціальна синергія етнічності, що сприяє утворенню *маргінального прошарку етнічності* та *етнічних категорій* (елементи схеми структури кожного етносу англійського етнолога Е. Сміта).

Автор розмірковує далі над адекватним розміщенням всіх цих компонентів моделі у контексті соціологічної концептуалізації етнічності.

Висновок. Розглянувши коротку історію формування концепту «етнічність», стає очевидним те, що він містить в собі численність та різноманітність значень. Така пластичність та розмаїтість визначень концепту створює можливість для глибоких політичних непорозумінь. Поки концепт «етнічність» був обмежений виключно академічною сферою це не було такою великою проблемою. Проте, коли він досяг законодавчої та інституційної систем через такі формулювання як «етнічна меншина» чи «етнічна група», він мав набагато деструктивніші ефекти. Інституціалізовані і бюрократизовані дефініції (визначення) концепту, такі як позиціонування ідеї про те, що окремий індивід законно належить до «етнічної меншини» чи до однієї «етнічної групи», це не тільки найсильніше можливе джерело реїфікації групи (завжди динамічної) і відносин індивідів, але це також стає формою утиску шляхом уловлювання індивідів у недобровільні асоціації. Тому, на думку автора, науковцям потрібно працювати над розробкою цілісної теорії етнічності з метою уникнення етносоціальних та політичних непорозумінь та конфліктів.

Л і т е р а т у р а

1. *Дробижєва Л.М.* Этничность в современном обществе: новые подходы, старые мифы, социальные практики. – Вестник Института социологии, № 1, декабрь 2010.
2. *Євтух В.Б.* Етнічність: енциклопедичний довідник; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. – Київ: Фенікс, 2012.
3. *Картунов О.В.* Вступ до етнополітології: Науково-навчальний посібник. – Київ: 1999.

4. *Махній М.* Етноєволюція: Науково-пізнавальні нариси. – Київ: Blox.ua, 2009. Електронний ресурс – Режим доступу: <http://makhniy.blox.ua/2009/10/Etnichnist-yak-sotsialno-psihologichna-realnist.html>
5. *Мюллер Дж.* Мы и они // Россия в глобальной политике. – 2008. – № 3.
6. *Пономарьов А.* Етнічність та етнічна історія України / Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://libr.org.ua/book/78/2388.html>
7. *Скворцов Н.Г.* Этничность: социологическая перспектива // Социс. – 1999. – № 1.
8. *Barth F.* Introduction // Ethnic Groups and Boundaries. – Bergen: Universitetsforlaget. – 1969.
9. *Bartlett R.* Medieval and modern concepts of race and ethnicity // Journal of Medieval and Early Modern Studies, 31 (1). – 2001.
10. *Collins R.* Macrohistory: Essays in Sociology of the Long Run. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1999.
11. *Eriksen T.H.* Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives. London: Pluto, 1993.
12. *Glazer N., Moynihan D.* Ethnicity: Theory and Experience. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1975.
13. International Encyclopaedia of the Social Sciences / *D.L. Shills*. – London: Macmillan, 1972.
14. *Isajiw W.* Definition and Dimensions of Ethnicity: A Theoretical Framework // Challenges of Measuring an Ethnic World: Science, Politics and Reality: Proceedings of the Joint Canada-United States Conference on the measuring of Ethnicity. – April 1-3. – Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1992.
15. *Maleševic Siniša.* The Sociology of Ethnicity. – London: SAGE Publications, 2004.
16. *Winthrop R.H.* Dictionary of Concepts in Cultural Anthropology. – New York: Greenwich Press. – 1991.

V. Kryachko. An attempt of the sociological understanding of the ethnicity phenomenon.

The paper deals with the investigation of the ethnicity phenomenon with an emphasis on the sociological understanding of the latter. The basic definitions of "ethnicity" concept in a sociological perspective are analysed and an author's theoretical model of the ethnicity functioning, in which its basic components are presented in the form of definitions and attributive explanations basing on the thesis

of existence of the two dimensions of ethnicity: territorial and egregorial is presented.

Key words: ethnicity, sociology, group, social space, social processes, interaction.

УДК 316.347:330.33.012

О. А. Перевезій

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ЕТНІЧНИЙ БІЗНЕС» У СУЧАСНІЙ СОЦІОГУМАНІТАРИСТИЦІ

Стаття присвячена аналізу концептуалізації поняття «етнічний бізнес» у контексті етнонаціональних процесів у сучасних поліетнічних країнах. На основі праць зарубіжних і вітчизняних дослідників з'ясовується співвідношення між поняттями «етнічне підприємництво», «іммігрантське підприємництво», «етнічний бізнес», «іммігрантський бізнес», «етнічна економіка». Пропонуються парадигми та перспективи концептуалізації поняття.

Ключові слова: поліетнічне суспільство, етнічний бізнес, іммігрантський бізнес, етнічне підприємництво, іммігрантське підприємництво, етнічна економіка, соціальний капітал, культурний капітал.

Актуальність аналізу концепцій поняття «етнічний бізнес» пов'язана з актуалізацією етнічного чинника у суспільному розвитку багатьох країн сучасного світу. Ця актуалізація визначається сукупністю факторів, значну частину яких можна фіксувати, не здійснюючи спеціальних досліджень, а користуючись тими даними, які накопичилися впродовж останніх десятиліть у різних галузях знання, передусім, у сфері соціології, політології. Серед таких факторів – надзвичайно високого рівня етнокультурна диверсифікація сучасного світу, яку відтворюють носії різноманітних соціокультурних традицій, котрі у силу різних обставин впродовж різного відтинку часу мешкають не у тих країнах, де вони чи їх батьки народилися. На підтвердження даної тези наведемо деякі дані, котрі публікуються у щорічнику Статистичного Бюро Європейського Союзу «Євростат»: станом на 1 січня 2010 року лише у країнах ЄС проживали 32,5 мільйона осіб (6,5 % усього їх населення – 501,1 млн), що не були їх громадянами [25]. Власне, тут мова йде виключно про